

„Jen mě prosili, abych šel ven a zavola- l na Božího syna, aby jim přivedl nějaké tuleně.“

Grónská zkušenost misionářů

obnovené Jednoty bratrské v 18. století*

Zdeněk Hojda — Markéta Křížová

“THEY ASKED ME TO CALL THE SON OF GOD WHO WILL BRING THEM SOME SEALS.”

THE GREENLAND EXPERIENCE OF HERRNHUT MISSIONARIES IN THE 18TH CENTURY

The beginning of the 18th century saw a revival of interest in distant Greenland, a possession of the Kingdom of Denmark. The early pioneers were missionaries, first the Danish Lutheran priest Hans Egede and after 1733, members of the renewed Brüder-Unität (Moravian Church). From Moravia came also the three founders of the Moravian mission, later the settlement of New Herrnhut in the place of the present-day capital Nuuk. Their efforts are presented on the basis of an extensive documentation preserved in the archives of the Moravian Church in Herrnhut, from the first difficult years to their successes, crowned after a half a century of work by the founding of a third Moravian settlement in Greenland. The trials of the mission were occasioned not only by the extreme wildness of the island, but especially by the barrier of a completely different language, thinking, lifestyle and experience separating the missionaries from the native Inuit people.

KEYWORDS:

Greenland; Inuit People; Unity of the Brethren (from Herrnhut); Christian Missions

PRVNÍ OSÍDLENÍ A OBJEVENÍ GRÓNSKA EVROPANY

Grónský ostrov patří na naší planetě k těm nejméně vhodným pro život. Přesto se i zde, konkrétně na západním pobřeží, objevili už poměrně záhy první lidé. Přišli přes arktické pobřeží Kanady kolem poloviny třetího tisíciletí př. n. l. a doputovali do Grónska z Aljašky tzv. cestou pižmoňů, což bylo jejich hlavní lovné zvíře. Tuto paleo-eskymáckou kulturu nazývanou Saqqaq, jež zanikla kolem roku 800 př. n. l., vystřídali kolem poloviny prvního tisíciletí lidé, kteří opět přišli ze severozápadní Kanady. Antropologicky se výrazně lišili od pozdějších Inuitů¹ — byli poměrně urostlí a fyzicky velmi silní. Ústní inuitská tradice je nazývá *tormit* nebo *tunersuit*. Vikingové se na konci 10. století sice na místě jejich sídlišť již nesetkali s živými lidmi, prameny ale hovoří o nalezených základech domů a leccos z jejich materiální kultury se zachovalo inuitským prostřednictvím až do počátku moderní doby.²

* Tato studie je úvodem a naznačením hlavních otázek, jež přináší sledovaná problematika. Autoři zamýšlejí se k tématu v budoucnosti vrátit a provést hlubší rozbor na základě analýzy bratrských cestovních a osadních deníků z Grónska.

1 „Inuité“ znamená v jejich jazyce „lidé“.

2 Srov. H. C. PETERSEN (ed.), *Grønlandernes historie før 1925*, Nuuk 1991, s. 14–16.

Zatímco o těchto prvních obyvatelích jsme — a to velmi zlomkovitě — informováni jen díky archeologickým pramenům, vstupuje v době kolem roku 1000 Grónsko už naplno do „historie“. Jistý Erik řečený Rudý (Erik Raude, Eirík Zrzavý), odsouzený za vraždu k vyhnanství, raději opustil Island a cestou na západ doplul do Grónska. Během let 982–985 prozkoumal jeho západní pobřeží, a když se na jaře 985 vrátil na Island, začal hned soustřeďovat zájemce o zabor nového území, které nazval Zelená země. Vzhledem k nedávnému vrcholu klimatického optima (cca 800) to nebyla příliš velká nadsázka. První osadníci z Islandu a Norska se pak usazovali ve dvou oblastech, v tzv. západních (okolo dnešního Nuuku) a východních (okolo jižního konce ostrova) sídlištích. Živili se hlavně chovem zvířat a lovem. Žili v rozptýlených dvorcích, jen jednou za rok se scházeli na *thingu* (shromáždění svobodných mužů) v Garðaru (dnes Igaliku) ve východním okrsku, který se od roku 1124 stal i sídlem biskupa.³

Zhruba v téže době jako Severané přišli do Grónska i Eskymáci neboli Inuité, hledající zřejmě nová loviště. Usazovali se rovněž na západním pobřeží, ale severněji než lidé z Islandu, v oblasti pozdějšího Thule (Avanersuaq). Obě populace tak spolu poměrně dlouho nepřišly do kontaktu. Inuité používali kajaky — hlavně k lovu tuleňů — a tzv. ženské čluny, využívané k lovu velryb a jako přepravní lodí. S postupným ochlazováním se Inuité začali stěhovat podél pobřeží k jihu, až se potkali se Severany. Tito „lidé z Thule“ neboli *skraellingar*, jak byli nazýváni, během 14. století na západním pobřeží zcela převládli.⁴ Poslední lodí z Evropy se ke Grónsku vydaly roku 1410. Pak veškeré kontakty na tři století ustaly. O důvodech zmizení severské populace se vedou spory, hlavní příčiny byly ovšem pravděpodobně klimatické, hlásila se tzv. „malá doba ledová“.⁵

HANS EGEDE – NOVÁ KOLONIZACE A MISIJNÍ ČINNOST

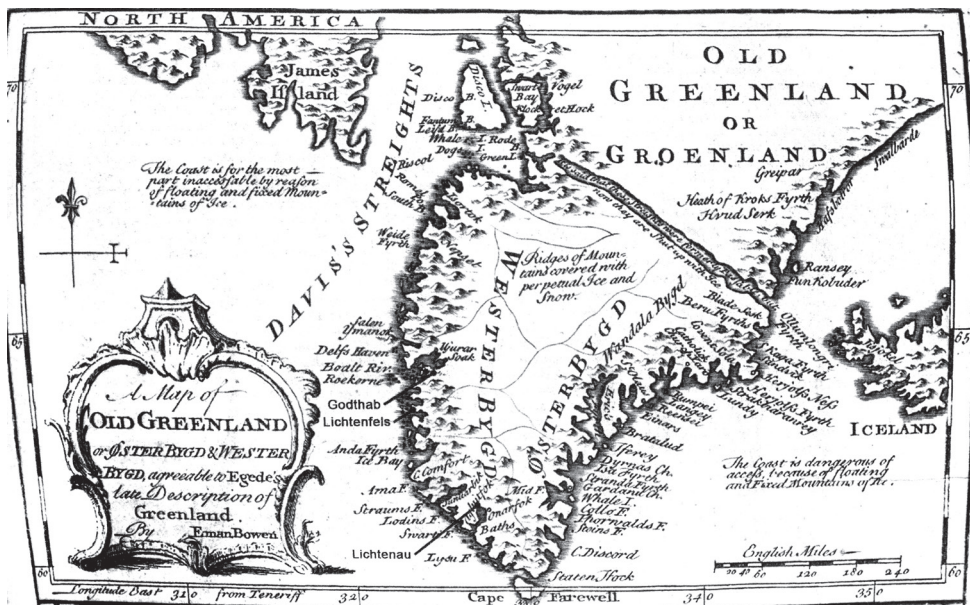
Po několika neúspěšných expedicích, vyslaných ke grónskému pobřeží dánskými králi během 17. století, podpořil král Frederik IV. plán původem norského duchovního Hanse Poulsena Egedeho (1686–1758), který se s rodinou a několika pomocníky vydal v roce 1721 na misijní cestu.⁶ Inspirací mu zřejmě byla kniha islandského historika Thormoda Thorfaea (1636–1719) *Det gamle Grønland* (tj. Staré Grónsko), která vy-

3 Tamtéž, s. 16–17; Helena KADEČKOVÁ, *Dějiny Islandu*, Praha 2001, s. 58–64; zejména pak Vladimír POLÁCH, *Středověké Grónsko a Amerika — Vínland*, Mediaevalia Historica Bohemica 10, 2005, s. 7–70. Sága o Eiríkovi Zrzavém naposledy vyšla v českém překladu Ladislava Hegera in: *Staroislandské ságy*, Praha 2015, s. 23–44.

4 H. C. PETERSEN (ed.), *Grønlandernes historie før 1925*, s. 19–20.

5 Srov. k tomu Helgi THORLÁKSSON, *Enterprizing Explorers in the North Atlantic*, in: Anna Agnarsdóttir (ed.), *Voyages and Exploration in the North Atlantic from the Middle Ages to the XVIIth Century*, Reykjavík 2000, s. 23.

6 K Egedeho misii srov. Louis BOBÉ, *Hans Egede, Colonizer and Missionary of Greenland*, Kjøbenhavn 1952; Mads LIDEGAARD, *Hans Egede, Missionary and Colonizer of Greenland*, *The American-Scandinavian Review* 59, 1971, s. 229–244; H. C. PETERSEN (ed.), *Grønlandernes historie før 1925*, s. 20–23, 25–26; *Dansk biografisk leksikon IV*, Kjøbenhavn 1890, s. 423–431.

Emanuel Bowen, Mapa starého Grónska, to jest východních i západních osad, zpracovaná dle popisu Grónska od Hanse Egedeho, 1747. Na mapě jsou jiným typem písma vyznačeny misijní osady moravanů (© archiv Z. Hojdy).

šla roku 1706.⁷ Od mořeplavců se zároveň dozvěděl, že země je osídlena pohany, kteří mluví nějakým cizím jazykem. Přesto byl velmi překvapen, když po vyloďení zjistil, že v zemi už nežijí žádní potomci Severanů a že mu nezbyvá než zaměřit svou misií na Inuity. Aby svůj podnik ekonomicky zajistil, založil Egede ještě před vyplutím obchodní Bergenskou společnost. Původně se měla zabývat hlavně lovem velryb, avšak Nuuk leží mimo velrybářská loviště — obchodovala tedy s Inuity. Dánští obchodníci objížděli inuitské osady, vykupovali tulení tuk a jiné produkty z ulovených zvířat a vyměňovali je za dovezené evropské zboží. Jejich lodi zároveň zajišťovaly alespoň základní spojení s ostrovem.

ZEMĚ SVOBODY SLOVA BOŽÍHO

V Herrnhutu (Ochranově), pod patronátem majitele panství hraběte Zinzendorfa, byla v roce 1727 ustavena „Jednota bratrská“ (Brüder-Unität),⁸ výslovně navazující

⁷ Srov. Jon Gunnar JØRGENSEN, *Tormod Torfæus og det fantastiske i sagalitteraturen*, *Historisk tidsskrift* 87, 2008, s. 475–490.

⁸ Z rozsáhlé literatury k ochranovské církvi srov. Hans-Christoph HAHN — Hellmut REICHEL, *Zinzendorf und die Herrnhuter Brüder. Quellen zur Geschichte der Brüder Unität von 1722 bis 1760*, Hamburg 1977; John Taylor HAMILTON — Kenneth Gardiner HAMILTON, *History of the Moravian Church. The Renewed Unitas Fratrum 1722–1957*, Bethlehem (Pennsylvania)

na předbělohorskou církev stejného jména.⁹ Protože zakladatelé obce byli většinou tajní nekatolíci ze severní Moravy, tísnění rekatolizačním tlakem, nazývala se rovněž „moravskou církví“.¹⁰ Již několik let poté se ale obyvatelé osady dostali do ostrého sporu s představiteli oficiální luteránské církve. Zinzendorf byl dokonce na deset let vypovězen ze Saska. Právě v této době se zájem ochranovských obrátil k zámoří. Bratrská misijní činnost byla zároveň úzce spojena s kolonizačními projekty, zakládáním vzorových křesťanských obcí.¹¹ V roce 1731 navštívil Zinzendorf dánský královský dvůr a doporučil své „moravské bratry“ k duchovní službě v dánských koloniích.¹² Nabídka byla přijata a už o rok později se první bratřští misionáři vypravili na dánský ostrov St. Thomas v karibské oblasti; v roce 1733 další tři muži — Christian David a bratrance Christian a Matthäus Stachové — zamířili do Grónska.¹³ Žádný z nich neměl jasnější představu o tom, co je očekává. Grónsko pro ně ztělesňovalo naději na nový život v bratrské pospolitosti, „zemi svobody slova Božího“. Byli to prostí vesničané, sotva gramotní, o světě za hranicemi své vesnice nevěděli téměř nic. Vůdce skupiny, tesař Christian David, později vzpomínal, jak na lodi vyplouvající z Kodaně budoucí misionáři „rozprávěli o tom, jak hned pokácí stromy a postaví domy.“¹⁴ S takovými nadějemi se ovšem museli rozloučit.

1983; Dietrich MEYER, *Zinzendorf und die Herrnhuter Brüdergemeine. 1700–2000*, Göttingen 2009. Další literaturu uvádí Markéta KŘÍŽOVÁ, *Ideální město v divočině*, Praha 2007.

- 9 K problematice „návaznosti“ (spíše symbolické než teologické) na původní Jednotu srov. TÁŽ, *Herrnhut-Ochranov a tradice staré Jednoty bratrské*, Husitský Tábor 13, 2002, s. 169–183; TÁŽ, *Vyprávění otců a dědů. Obnovení Jednoty bratrské ve světle ochranovských pramenů*, in: Zdeněk Nešpor (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007, s. 289–309.
- 10 V dalším textu o nich píšeme jako o „moravanech“ (neboť jde o název církevního společenství).
- 11 K misiím obnovené Jednoty bratrské srov. dále Hartmut BECK, *Brüder in vielen Völkern. 250 Jahre Mission der Brüdergemeine*, Erlangen 1981; Gisela METTELE, *Weltbürgertum oder Gottesreich. Die Herrnhuter Brüdergemeine als globale Gemeinschaft 1727–1857*, Göttingen 2009; Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Jak potůček v jezeře. Moravané v obnovené Jednotě bratrské*, Praha 2009, s. 169–194.
- 12 Srov. Elisabeth STRANDBERG, *Dánský král Kristián a misijní činnost obnovené Jednoty*, *Studia Comeniana et Historica* 32, 2002, č. 67–68, s. 199–202.
- 13 Ke grónské misii moravských bratří srov. naposledy Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Matouš Stach 1711–1787. Grónský misionář, exulant z Mankovic*, Suchdol nad Odrou 2012; z dánské literatury vybíráme Hans-Henrik CHRISTENSEN, *1700-tallets herrnhutiske mission på Grønland. En analyse med særligt henblik på relationerne til den danske øvrighed*, København 1981; a zejména velmi užitečná práce, zaměřená na první moravskou osadu Nový Herrnhut: Kathrine a Thorkild KJÆRGAARD, *Ny Herrnhut i Nuuk 1733–2003. Missionsstation — rævefarm — embedsbolig — museum — universitet*, Viborg 2003. Srov. také Markéta KŘÍŽOVÁ — Zdeněk HOJDA, *Až do konce svých dnů... Moravští misionáři v Grónsku*, *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 6, s. 20–23.
- 14 Většina citátů pochází z prvního deníku prvních bratrských misionářů Christiana Davida a Matthäuse a Christiana Stachů z let 1733–1735, sign. R.15.J.a.161. Tento deník byl později otištěn v *Gemeinenachrichten*, 1854, s. 843nn.

PRAMENY

Bádání o aktivitách ochranných misionářů v Grónsku (a kdekoli jinde působili) usnadňuje a současně — vzhledem k velmi důkladnému systému dokumentace, kontroly a sebezprezentace jednotlivých osad — znesnadňuje stav pramenné základy. Pramenů uložených v Archivu Evangelické jednoty bratrské v Herrnhutu¹⁵ je imponující množství, zároveň má ovšem velká část z nich polooficiální nebo oficiální charakter. Měly sloužit jako vzor budoucím misionářům či vytvářet příznivý obraz církve vůči veřejnosti. Nejkomplexnější obraz o činnosti Jednoty poskytovaly relace (*Gemeinenachrichten*), před rokem 1764 nazývané osadní deníky. Každé vydání obsahovalo promluvy, kázání, zprávy z misijních stanic nebo osad. Relace tak představovaly nejdůležitější prostředek komunikace mezi obcemi. Do roku 1817 byly šířeny výhradně rukopisně. Dalším důležitým pramenem jsou bratrské životopisy, jež měly primárně sloužit jako exempla správného života pro další generace. Takové autobiografie psal každý člen církve bez výjimky, nejčastěji před nějakým významným životním krokem, například před nastoupením cesty do misí nebo ve stáří. Vzhledem k jejich účelu u nich musíme počítat s určitým stupněm stylizace a autocenzury. Sbíráni a následné šíření jednotlivých životních příběhů tvořilo společnou paměť církve a posilovalo kolektivní identitu. Z hlediska grónských misí nejcennějším pramenem jsou cestovní a osadní deníky, jež obsahují poměrně autentické zprávy o cestách misionářů do zámoří, z misí nazpět do Evropy, o přesunech mezi misijními stanicemi nebo o expedicích, jež předcházely založení nové stanice. V osadních denících je zachycen vnitřní chod misijní stanice. Byly pravidelně odesílány Radě starších do církevního ústředí a jsou velmi důležitým pramenem pro poznání každodenního života jednotlivých osad.

TĚŽKÉ ZAČÁTKY

Vraťme se teď k našim prvním grónským misionářům. Po vylodění si nedaleko Egedeho misie vybudovali skromný přístřešek z kamenů a pojmenovali jej „Nový Herrnhut“. S Hansem Egedem, jehož pomocníky se měli podle představ svých dánských patronů stát, se brzy dostali do „konkurenčního“ sporu a styky mezi oběma misemi na nějaký čas zcela ustaly. Přesto jen Egedemu vděčili moravané za to, že během první zimy v Grónsku nezemřeli hladem. Aby misionáři přežili v nezvyklých životních podmínkách a extrémně drsném podnebí, museli se přizpůsobit životnímu stylu Eskymáků, naučit se lovit, ovládat kajaky a mnoho dalších věcí. Veškerý stavební materiál, většinu potravin, zkrátka vše, na co byli Evropané zvyklí, bylo do Grónska nutné dovézt. A během krátkého léta bylo možné do Grónska vypravit jen dvě až tři lodi, jejichž hlavním cílem určitě nebylo zásobování misijních stanic. „Když jsme poprvé spatřili naše bratry, nemohli jsme je ani poznat, jak byli hladem vyhublí,“ vzpomínala na svůj první dojem z grónské misie Anna, sestra Mathäuse Stacha, která do Grónska přijela v roce 1736 jako dvanáctiletá spolu s matkou a sestrou Rosinou. Byly to první ženy v osadě, které se zde časem provdaly. Mnohdy se z potomků těchto prvních mi-

15 Unitäts-Archiv der Evangelischen Brüder-Unität in Herrnhut.

Missions-Blatt

aus der Brüdergemeine.

Zwölfter Jahrgang.

Ich bin und lehret alle Völker, und taufet sie im Namen des Vaters, und des Sohnes, und des heiligen Geistes, und lehret sie halten Alles, was ich euch befohlen habe. Und siehe, Ich bin bei euch alle Tage, bis an der Welt Ende. Matth. 28, 19, 20.

Nr. 21.

Dienstag, den 10. Oktober

1848.

Inhalt. Grönland. Ansicht von Neu-Herrnhut. Beschreibung der Jubelfeier der Tempelweibe daselbst. Schreiben von Bruder Caspar Kögel. — Schreiben von Bruder J. F. D. Tiegen. — Westindien. Schreiben von Bruder J. L. Barham. — Südafrika. Schreiben von Bruder J. W. Stolz.

Ansicht von Neu-Herrnhut in Grönland.

Missions-Blatt aus der Brüdergemeine XII, 1848, nr. 21. Titulní list s pohledem na osadu Nový Herrnhut v západním Grónsku (© archiv Z. Hojdy).

sionářů vyvinuly skutečné misionářské „dynastie“, působící v různých částech světa. Ukázalo se rovněž, že přes nuzné životní podmínky se misionáři na dálném Severu ve srovnání se svými bratry v tropických oblastech dožívali výrazně vyššího věku.

Misijní práce mezi Inuity byla mimořádně těžká už kvůli jejich životnímu způsobu. Grónští Eskymáci se živilí především lovem tuleňů, ryb a divokých sobů. Byli to nomádi, kteří putovali za zvěří a na jednom místě zůstávali jen v nejtemnějších zimních měsících. Nocovali ve sněhových iglú, v období krátkého léta v kožených stanech. Základní společensko-organizační jednotku představovala rodina, jen výjimečně se Eskymáci sdružovali do početnějších skupin. Žárlivě hájili svoji nezávislost a rozhodně se nemínili podřizovat radám či příkazům politováníhodných cizinců,

pro které bylo zpočátku největším problémem zajišťování obživy. Důvěryhodnost moravanů navíc oslabil epidemie neštovic zavlečená z Evropy současně s příchodem misionářské trojice. Celé okolí misie se vylidnilo.

PROBLÉMY S DOROZUMĚNÍM

„Jejich řeč je docela jiná, než všechny jiné jazyky a nesouvisí s žádnou jinou, kterou známe. Oni ani nerozumí, když se dává znamení hlavou, jako jiné národy. Jazykem pohybují při své řeči málo, vytlačují řeč z krku, a to ji činí nesrozumitelnou. Hlavou při řeči nehýbají, zato mnoho vyjadřují rukama a prsty,“ poznamenali si bratři ve svém prvním grónském deníku.¹⁶

Při výuce eskymáckého jazyka jim Egede nemohl být příliš nápomocen, neboť sám dobře inuitský jazyk neovládal. První lekce ale dostávali od Egedeho nejmladšího syna. Eskymácká nářečí se od indoevropských jazyků diametrálně odlišují; navíc se projevil vzdělanostní hendikep moravských misionářů, kteří „nikdy neviděli gramatiku [...] a nechápali význam takových slov, jako ‚sloveso‘, ‚pád‘, ‚osoba‘ [...]. V jejich úsilí nebyli Gróňané bratřím nijak nápomocní a často jim ukradli knihy, do nichž si s takovou námahou zapisovali,“ líčil toto období David Cranz, první kronikář grónské misie.¹⁷ Učení neusnadňoval ani fakt, že grónský jazyk má občas mnoho různých výrazů pro jednu jedinou věc, například osm různých slov pro různé druhy sněhu.

Johann Beck, jenž do Grónska dorazil v druhé skupině moravanů, začal překládat první texty do grónštiny už roku 1735. Raným plodem jeho úsilí byl grónský zpěvník, který obsahoval 16 hymnů a modliteb — 1747 vyšel tiskem v Londýně a později ještě sedmkrát. Také první tištěná kniha vzniklá přímo v Grónsku byl bratrský zpěvník z roku 1793; vytiskl ji Jesper Brodersen na ruční tiskárně, kterou si přivezl z Evropy. Jednomu z herrnhutských, Samuelu Kleinschmidtovi (1814–1886), vděčí Grónsko i za jazykovou normu pro eskymácký jazyk.¹⁸ Ta byla ovšem vytvořena až v polovině 19. století.¹⁹ Roku 1738 mohla být založena škola, kterou nepravidelně navštěvovalo zprvu jen pět dětí. Učily se čtení, psaní, zpěv, žalmy a biblické dějiny. Misionáři jim k procvičování čtení rozdávali Nový zákon v grónštině, ale většina výuky probíhala německy. Někteří žáci byli velice nadaní. O mladých Gróňanech Kajarnakovi a Angusinakovi se vypráví, že když se na své studijní a prezentační cestě do Herrnhutu 1747–1749 vraceli pěšky přes Německo, nikdo pryč podle řeči nepoznal, že jsou z Grónska.

16 Srov. pozn. 11.

17 David CRANZ, *Historie von Grönland enthaltend Die Beschreibung des Landes und der Einwohner etc., insbesondere die Geschichte der dortigen Mission der Evangelischen Brüder zu Neu-Herrnhut und Lichtenfels von 1763 bis 1768 nebst beträchtlichen Zusätzen und Anmerkungen zur natürlichen Geschichte, Barby* — Leipzig 1765, o Novém Herrnhutu zejména s. 638–645 a 661nn.

18 Henrik WILHJELM, „Aftilbøielighed er jeg grønlandsk.“ *Om Samuel Kleinschmidts liv og værk*, København 2001.

19 Srov. Heinz ISRAEL, *Kulturwandel grönländischer Eskimo im 18. Jahrhundert. Wandlungen in Gesellschaft und Wirtschaft unter dem Einfluss der Herrnhuter Brüdermission*, Berlin 1969; K. a T. KJÆRGAARD, *Ny Herrnhut i Nuuk*, s. 44–52.

MISIJNÍ ÚSPĚCHY I NEÚSPĚCHY

Teprve v roce 1739, více než šest let po příjezdu do Grónska, získali moravané na svou stranu prvního konvertitu. Jmenoval se Samuel Kajarnak a do bratrské osady se přistěhoval spolu se svým švagrem. Jak velkému neporozumění a dokonce riziku se tito domorodí zájemci o křesťanskou zvěst vystavovali, vyplývá z osudu tohoto Kajarnakova příbuzného, jenž byl svými soukmenovci nakonec zabit. Na vině misijních neúspěchů byl zejména praktický, utilitární přístup Eskymáků k náboženství. Jejich původní víra se rozvíjela kolem oduševnělých přírodních fenoménů, s nimiž navazovali reciproční vazby. Vzápětí duchy zvířat a síly moře a větru, prosili je o pomoc a děkovali za to, že jim byla seslána obživa. Stejně přistupovali i ke křesťanské víře. „Vyprávěl jsem jim, jak Boží syn za ně zemřel, ale pro to nemají žádný smysl. Jen mě prosili, abych šel ven a zavolal na Božího syna, aby jim přivedl nějaké tuleně, že už dlouho žádné neuložili a mají hlad,“²⁰ psal Matthäus Stach v jednom z dopisů do Ochranova. Ostatně ani Samuel Kajarnak nehledal u misionářů duchovní útěchu, ale spíše ochranu, neboť se zapletl do ostrého sporu se svým početným příbuzenstvem. Eskymáci spíše doufali, že s misionáři naváží stejné oboustranně výhodné vztahy jako s dánskými obchodníky, kteří příležitostně navštěvovali jejich osady. „Zajímalo je hlavně, jestli u nás dostanou cukr, tabák a kořalku,“ stěžovali si misionáři v denících a dopisech.

Navzdory těmto neúspěchům se misionáři navzájem zavázali slibem, že v Grónsku zůstanou „až do konce svých dnů“, a jejich vytrvalost patrně vzbudila alespoň zvědavost Eskymáků. V roce 1747 již v Novém Herrnhutu žila kolem nově postaveného kostela asi stovka domorodců a rychle jich přibývalo. Aby dokázali úspěch svého snažení, vypravili misionáři pěti konvertitů do Evropy jako „živoucí svědky působení Ducha svatého“. Přistáli v Amsterdamu, odkud doputovali do Ochranova, a stali se patrně prvními Eskymáky, kteří kdy vkročili na půdu Německa. V bratrské osadě se účastnili bohoslužeb, „za hojných slz“ líčili své setkání s Kristem a podněcovali příslušníky Jednoty k ještě intenzivnějšímu zájmu o zámořské misie. Dva z Eskymáků — manželský pár Simon Arbalik a Sara Pussimek — ale v nezvyklém podnebí onemocněli, zemřeli a byli pochováni na ochranovském hřbitově. Zbylí tři se v roce 1749 šťastně vrátili domů.

ROZVOJ A KONEC GRÓNSKÉ MISIE

Ještě v průběhu 18. století byly založeny další osady, Lichtenfels a Lichtenau, a ve všech sborech dohromady žilo na konci 18. století už okolo tisíce domorodců. Od poloviny století mohli moravané při budování nových osad využívat už i vlastní loď, díky níž dováželi dřevo na nové stavby ze svých osad v americké Pensylvánii. Herrnhutští misionáři pracovali v Grónsku stále systematictější a úspěšnější. Z jejich misijních stanic, do nichž soustřeďovali místní pokřtěné obyvatele, se postupně vyvinula — na grónské poměry — poměrně velká sídliště. Koncentrace inuitského obyvatelstva, kterou si vynucoval herrnhutský důraz na pospolitý život v obci, ovšem nebyla vždy po chuti dánským úřadům, které měly z hospodářských důvodů zájem na spíše rozptýleném

20 D. CRANZ, *Historie von Grönland*, s. 482–483.

Náhrobek Inuita Simona Arbalika, s uvedením roku křtu v Novém Herrnhutu (1742) a data úmrtí v Herrnhutu (1748). Hřbitov moravanů v Herrnhutu (*Herrnhuter Gottesacker*, © archiv Z. Hojdy).

osídlení. Vrcholu misijních úspěchů dosáhli ochranovští v polovině 19. století, kdy v jejich grónských obcích žilo celkem přes dva tisíce Inuitů, už pokřtěných bratří a sester, kteří představovali asi pětinu veškerého grónského obyvatelstva. Poté začal jejich počet klesat a nepodařilo se ani církevní osamostatnění Jednoty v Dánském království. To vše vedlo roku 1899 k rozhodnutí Grónsko opustit a předat své osady a školy dánským luteránským misionářům. Poslední misionáři opustili Grónsko 11. září 1900. V domě na mysu v Novém Herrnhutu, postaveném kdysi Christianem Davidem, se pak vystřídala řada nových obyvatel, byla zde i chovná stanice lišek, pak úřednický byt. Důstojné rekonstrukce se kdysi bratrskému domu dostalo roku 1987, kdy se sem nastěhovala grónská univerzita — *Ilisimatusarfik*.²¹ Dnes je budova sídlem grónského ombudsmana, což je svým způsobem symbolické uzavření ochranovské kapitoly v dějinách Grónska.

21 K. a T. KJÆRGAARD, *Ny Herrnhut i Nuuk*, s. 97–107.

RÉSUMÉ:

At the beginning of the 18th century, 300 years after the decline of the Medieval European settlement, interest was rekindled in distant Greenland belonging to the Kingdom of Denmark. The early pioneers were missionaries, first the Danish Lutheran priest Hans Egede and after 1733 members of the renewed Brüder-Unität (Moravian Church). From Moravia came also the three founders of the Moravian mission, Christian David and the cousins Christian and Matthäus Stach. They founded the settlement of New Herrnhut in the place of the present-day capital Nuuk. Their efforts and experiences are followed on the basis of rich sources (accounts, Brothers' biographies, travel and settlement diaries) kept in the Moravian Church archive in Herrnhut (Upper Lusatia), starting with the missionaries' settlement on the west coast of Greenland and the first difficult years until their successes crowned after 25 and 40 years with the founding of another two settlements in Greenland. Attention is paid in the study to problems caused by the extremely difficult conditions in a milieu where the missionaries found it at first very difficult to find sustenance and materials for the construction of the first houses. The prime focus is on their interactions with the native Inuit people, from whom they were separated by a barrier of a completely different language, thinking, lifestyle and experience. At the outset the missionaries surmounted slowly the elementary communication difficulties and the distrust of the natives, holding in contempt the strangers who "could not look after themselves". Only after five years came the first modest successes; cooperation with the Danish mission also improved, having been marked initially by a certain rivalry. In the year 1747 some a hundred natives lived around the church in New Herrnhut built with logs transported from Denmark, and the number of Moravians was also increasing and the first sisters were sent there. In 1770 in two chapels (a second settlement, Lichtenfels, was founded in 1758) there were altogether around 860 members. The foundation of a third settlement, Lichtenau, marked the end of the first founding phase which segued into a period of consolidated activity that bore cultural fruits, such as the publication of the first printed book in Greenland (1793). The Moravian Church was active on the island until 1900.

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc., works in the Department of Auxiliary Historic Sciences and Archive Study, Faculty of Arts, Charles University. He specialises in the cultural history of the Early Modern Age and the 19th century, in particular history of travel, history of Prague in the 16th and 17th century, history of Scandinavia, Czech-Scandinavian relations and historic memory (zdenek.hojda@ff.cuni.cz).

Doc. Markéta Křížová, Ph.D., is Associate Professor at the Centre for Ibero-American Studies at Charles University in Prague. Her research focuses on Early Modern intellectual history, European overseas expansion, colonial history of America and cultural encounters and competitions (marketa.krizova@ff.cuni.cz).